

MEDIA MATN TAYYORLASHDA MEDIA SAVODXONLIKNING AHAMIYATI

Xudayberdiyeva Muxlisa Abduganiyevna

*Samarqand davlat chet tillar instituti O'zbek
tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada media savodxonlik haqida hamda media matn tayyorlashda media savodxonlikning ahamiyati haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *OAV, taraqqiyot, media savodxonlik, axborot, media til, yangiliklar, tadqiqot, media matn.*

Zamonaviy OAV turi hisoblangan internet jurnalistikasi OAV taraqqiyoti, uning vazifalarining kengayishi, ishlab chiqarish va texnika sohasidagi keskin o'zgarishlar, jurnalistika va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning murakkablashuvi jurnalistlar oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Bir vaqtning o'zida yangiliklar yoza oladigan, intervyu olish, rasm va videoga tushirish mahoratini egallay olgan, internet uchun materiallar tayyorlay oladigan universal jurnalistlarni yetishtirish hozirgi kunda muhim. Shu bilan birga ushbu an'anaviy jurnalistik malakaga endilikda yana texnik xarakterdagi matematik va muhandislik kabi sohalar bo'yicha ham malaka hamda ko'nikmalarni hosil qilishga to'g'ri kelayapti. Bu, ayniqsa, internetdan foydalanuvchi jurnalistlar uchun juda zarurdir. Shunday qilib, turli sohalarning konvergensiya jurnalistlardan ham universallashtirish, ham ixtisoslashuvni talab etadi. Shu bilan birga universallashtirish, to'g'rirog'i, transprofessionallashtirish, avvalambor, aynan bir sohani to'liq o'zlashtirib olishni taqozo etadi. Universal jurnalist bu muayyan bir sohani to'liq egallagan mutaxassis ham demakdir. Aynan mana shu narsa bir-biriga yaqin bo'lgan ixtisosliklarni tezlikda o'zlashtirib olish imkonini beradi. Yuzaki yondashuv, barcha narsani shunchaki bajarish professional vazifani amalga oshirish uchun yetarli emas. Medialarning birlashuvi, ya'ni konvergensiya sharoitida jurnalist ijodi o'zining ko'p qirraligi, axborotni qisqa, faktlarga asoslangan holda, zamonaviy talablarga mos ravishda tezkor uzatishi bilan ajralib turadi.

Media savodxonlik - odamlarga turli media shakllarini va xabarlarini tahlil qilish, baholash va yaratishga imkon beradigan ko'nikmalar to'plami hisoblanadi. Media savodxonlik iste'molchilarga axborot va ommaviy dasturlarda tashviqot, senzura yoki biron vaziyatni faqat bir tomondan ko'rsatish kabi holatlarga ommaviy axborot vositalarini nima majbur qilayotganligini tahlil qilish, shuningdek, ommaviy axborot vositalarining egasi, ularning moliyalashtirish modeli kabi tarkibiy elementlarni tushunish imkonini beradi. Boshqacha qilib aytganda, media savodxonlik - bu tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan xabarlar va belgilarga qo'llay olish qobiliyatidir.

Media savodxonlik tushunchasi borasida turli xil fikrlar mavjud bo'lib, AQShning Jamiyat xususidagi xalqaro entsiklopediyasida qayd etilishicha, «Media savodxonlik»

(media literacy) inson jamiyatdagi fuqaro sifatidagi mas'uliyatini his qilgan holda faol va savodli bo'lishi, mediamatnlarni qabul qila olishi, yaratishi, tahlil eta olishi va baholashi, zamonaviy mediani ijtimoiy-madaniy va siyosiy mazmunini tushuna olishi demakdir. Londonning Qirollik universiteti professori S.Fayrstounning fikriga ko'ra esa, media savodxonlik harakat bo'lib, uning asosiy vazifasi insonlarni audiovizual va bosma matnlarning madaniy ahamiyatini tushunish, yaratish va baholashga undashdan iborat.

Ingliz siyosatshunosi R.Kibey esa media savodxonlikni turli xil shakllarda ma'lumotlarni uzatish, ularni tahlil etish va baholash deb tushunadi. M.Guetterz esa multimedia savodxonligi o'z ichiga multimedia hujjatlarini shakllantirishga qaratilgan tillarni bilish, axborotni qayta ishlashga qaratilgan qurilma va usullardan foydalana olish, yangi multimedia texnologiyalarini bilish va ularni baholay olish, mediamatnlarni tanqidiy qabul qilishni oladi, deydi. Fikrimizcha, media savodxonlik yuqorida bildirilgan fikrlar bilan birgalikda ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan barcha axborotga tanqidiy qarash, ularga xolis yondoshish va har bir uzatilayotgan axborotni saralashda ongli ravishda yondashish hamdir. Media savodxonlikning maqsadi har bir medianing ustuvorliklari va kamchiliklarini tushungan holda ular tomonidan tarqatilayotgan axborotni saralay bilish va zarurini qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish bo'lsa, asosiy vazifasi insonlar tomonidan iste'mol qilinadigan har qanday axborotning manipulyativ kuchini anglagan holda undan chegaralanishdir. Shuningdek, odamlarga OAV hamda fuqarolik jurnalistika rolini tushunishga yordam berishdir.

Bugungi kunda media axborotni qabul qilish, saralash, tahlil etish, baholashda media savodxonlik tushunchasi bilan birgalikda mediata'lim, mediani o'rganish, mediamadaniyat tushunchalari ham qo'llanilayotir. Ular bir-biridan farq qiladimi? Media ta'lim (media education):

- media o'quv dasturida integrallashgan, fanlararo asosida o'rganilishini;
- «media mavzu»ni aniq bir fan doirasida tahlil etilishini;
- amaliy ish va tahlil orqali mediaga tanqidiy yondashishni;
- uning shakli, texnologiyalari, axborotni uzatish usullarini o'rganishni;
- media agentliklarni, ularning ijtimoiy, siyosiy va madaniy rolini o'rganishni;
- talabaning OAV bilan ishlashini;
- tadqiqot faoliyatini;
- medianing til va san'at orqali auditoriyaga ta'sirini o'rganadi.

Mediani o'rganish (media studies) o'z navbatida:

- mediani nazariy jihatdan o'rganishni;
- mediani qiyosiy jihatdan tahlil etishni;
- uning kontseptual tarkibini;
- mediamatnni tahlil etish va uning yaratilish metodikasini;
- ommaviy kommunikatsiya, kinosan'ati va madaniyatshunoslik fanlarining o'zaro bog'liqligini;

– jahon OAVning bir-biriga o'zaro ta'sirini o'rganadi.

Mediasavodxonlik media matnlarni tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Buning bir necha sabablari:

1. Tanqidiy tahlil: Media savodxonligi odamlarga media matnlarini tanqidiy tahlil qilish va baholash imkonini beradi. Bu ularga mo'ljallangan xabarlarni tushunishga, noto'g'ri fikrlarni aniqlashga, ma'lumot manbalarini so'roq qilishga va faktlarni fantastikadan ajratishga yordam beradi. Ushbu tanqidiy tahlil iste'molchilarga asosli xulosalar chiqarish va chalg'ituvchi yoki manipulyatsiya qiluvchi kontent ta'siridan qochish imkonini beradi.

2. Ma'suliyatli ijod: Media savodxonligi odamlarni media matnlarini mas'uliyat bilan yaratish uchun ko'nikma va bilimlar bilan ta'minlaydi. U to'g'ri manbalar olish, asl ijodkorlarga e'tibor berish va mualliflik huquqi qonunlarini hurmat qilish kabi axloqiy amaliyotlarni rag'batlantiradi. O'z media ijodlarining ta'sirini tushunib, odamlar yanada xabardor va mas'uliyatli media landshaftiga hissa qo'shishlari mumkin.

3. Ommaviy axborot vositalarining ta'siri: OAV matnlari jamoatchilik fikri va munosabatini shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Media savodxonligi odamlarga media matnlarda qo'llaniladigan usullarni, masalan, ramka yaratish, ishontirish va hissiy jozibadorlikni tanib olish va tushunish imkonini beradi. Bu xabardorlik iste'molchilarni manipulyatsiyaga kamroq moyil bo'lishiga va media kontentini tanqidiy tarzda o'rganishga yordam beradi.

4. Raqamli fuqarolik: mas'uliyatli raqamli fuqaro bo'lish uchun mediasavodxonlik zarur. Bu onlayn xavfsizlik, maxfiylik muammolari va media kontentini mas'uliyat bilan almashishni tushunishga yordam beradi. Mas'uliyat va javobgarlik tuyg'usini tarbiyalash orqali media savodxonligi odamlarga raqamli dunyoda yanada samarali va axloqiy yo'l tutishga yordam beradi.

5. Vakolat berish: Media savodxonligi odamlarga media landshaftda faol ishtirok etish imkoniyatini beradi. U faol ishtirok etish, tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilishga undaydi. Shaxslarga axborotli va aqlli media iste'molchilari va ijodkorlari bo'lishga yordam berish orqali mediasavodxonlik ularga o'z ovozigacha ega bo'lish, noto'g'ri ma'lumotlarga qarshi kurashish va yanada demokratik va xabardor jamiyatga hissa qo'shish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, mediasavodxonlik tanqidiy tahlil, mas'uliyatli ijodkorlik, ommaviy axborot vositalari ta'siridan xabardor bo'lish, raqamli fuqarolikni targ'ib qilish va shaxslarning media landshaftda faol ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish orqali media matnlarni tayyorlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jurnalistlar va media soxasida ta'lim beruvchilar uchun o'quv qo'llanma

2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М.: ГУ ВШЭ, 2000.
3. Кириллова Н. Медиакультура: от модерна к постмодерну. М., 2005.
4. <https://kompy.info/1-mavzu-media-savodxonlik-va-axborot-madaniyati-evolutliyasi-h.html?page=7>